

Марчин Гоњада (Полска)

Центар за истражување миграции, Универзитет во Варшава

е-маил: m.gonda@uw.edu.pl

ОБРАЗОВНА МОБИЛНОСТ КАКО СРЕДСТВО ЗА ПОВРАТНА МИГРАЦИЈА: МЛАДИ ЧЛЕНОВИ НА ПОЛСКАТА ДИЈАСПОРА ОД ПОРАНЕШНИОТ СССР

Апстракт: Полска по традиција е земја што испраќа мигранти. Сепак, во последните години Полска прифаќа извесен број на мигранти повратници. Меѓу повратниците што доаѓаат од земјите што произлегоа од СССР доминантна група се млади луѓе што започнуваат да студираат на полските универзитети. Целта на методото истражување, кое се потпира на автобиографски наративни интервјуа, е најпрво да ги претстави институционалните услови во Полска при студирање на членови од дијаспората. Посебно внимание е посветено на доаѓањето на повратниците како дел од полската политика за враќање на мигрантите. Второ, во овој текст се претставени биографските приказни со цел да се споредат патиштата на двајца млади Полјаци во нивната татковина. Во текстот се реконструираат нивните фази на мобилност со цел да се објаснат: 1. релациите меѓу искуството со миграцијата и трансформацијата на нивната национална идентификација и 2. влијанието на миграциското искуство врз нивната биографија (биографска релевантност). Со оглед на тоа што тие потекнуваат од мултиетнички семејства и се враќаат во навидум познато место од каде што потекнува само дел од нивните предци, во ова истражување го користам концептот на „миграција кон корените“.

Клучни зборови: повратна миграција, дијаспора, образовна мобилност, Полска, СССР, биографски истражувања, наративно интервју.

Вовед

Се проценува дека има од 18 до 20 милиони луѓе со полско потекло што живеат надвор од Полска, што ја прави таа дијаспора една од најголемите во светот (Ministerstwo Spraw Zagranicznych 2014: 4). Со падот на комунизмот во 1989 година некои од членовите на Полонија, како што се нарекува оваа дијаспора, почнаа да се враќаат во земјата на нивните предци. Има многу млади луѓе со полско потекло од поранешниот СССР што секоја година се запишуваат на студии во Полска.

Овој текст се фокусира на искуствата од повратната миграција. Тие се главно наследници на Полјаците што се преселиле во руските (советските) територии во минатите векови или пак што останале таму по промените на полската граница во 1945 година. Турбулентната историја на полската дијаспора во поранешниот СССР, како и напорите на членови од дијаспората да се вратат назад во Полска предизвикуваат многу концептуални сомнежи. Тоа се должи на фактот што идејата за

„повратна миграција“ се однесува на „релоцирање во позната татковина“ (Christou 2006: 833), иако всушност студентите не се „враќаат“ во Полска бидејќи тие никогаш не ја напуштиле (Nowicka 2000: 8). Терминот „повратна миграција“ се користи во литературата за да се анализира доброволната миграција (базирана на искрени или ревидирани намери) или присилното дијаспорично движење на првата генерација мигранти кон нивната татковина (протерување или преместување од земјата на моменталното живеење) (Lesińska 2010: 6). Можеби изгледа посоодветно да се употреби друг повеќе или помалку користен термин, што е сепак семантички близок на овој, како на пример „втора или наредна генерација на повратници“ (King, Christou 2008: 1–4), „етнички мигранти“, „етнички мигранти повратници“, „мигранти сонародници“, „повратници во татковината“ итн. (Tsuda 2013: 172, 186). Сите овие термини се однесуваат на „враќањето“ на членови од дијаспората во етничката татковина по долг период на живот во странство. Овие концептуализации сепак не се многу соодветни во анализираните случаи. И покрај одржувањето на транснационалните контакти или искуството на краткотрајни престои во татковината, наредните генерации мигранти не го доживуваат нивното релоцирање задолжително како враќање (Wessendorf 2007: 1087). Покрај ова, тие не мора задолжително да чувствуваат припадност кон таа национална заедница бидејќи може да имаат изменето етничко потекло и да мигрираат во некое познато место од каде што потекнува само дел од нивното семејство. Концептот на Сузан Весендорф за „миграција кон корените“ нуди одговори за овие концептуални предизвици бидејќи се однесува на „миграција во место од каде што потекнуваат членовите на втората генерација, но каде што никогаш не живееле“ (Susanne Wessendorf 2007: 1084). Така се прифаќаат интергенерацииските карактеристики и етничката припадност на мигрантите, но директно не се истражува онтологијата на самото враќање (Goñda 2015: 70). Според тоа, овој термин повремено ќе го користиме за аналитички промислувања.

Овој текст има три главни цели. Најпрво тој ги спротивставува институционалните околности (миграциските политики и интернационализацијата на високото образование во Полска) со поединечните перспективи во однос на миграцијата кон корените. Во текстот се анализираат достапните канали за враќање од поранешниот СССР. Бидејќи другите патишта кон татковината се ограничени, образовната миграција често останува да биде единствениот достапен начин за да се дојде во Полска (Lesińska 2010: 4–5).

Второ, текстот го начнува проблемот за поврзаноста меѓу миграциските искуства на студентите во навидум позната татковина и трансформацијата на нивната национална идентификација. Со други зборови, на кој начин идеите за „полскоста“ (Polishness), „татковината“ и „враќањето“ се (ре)дефинирани од страна на информаторите додека биле во постсоветските држави и по доаѓањето во Полска (cf. King, Christou 2008). Дали миграцијата води до потврдување на националната идентификација? Или повеќе студентите доживуваат идентитетски тензии што резултираат со отфрлање на „полскоста“? Дали можеби миграцијата кон Полска им изгледа како емоционално неутрална и како последица доведува до развивање на еден хибриден, повеќеслоен или несигурен идентитет, на тој начин рефлектирајќи ги постмодернистичките тенденции за идентитетските трансформации (cf. Paleczny 2008)? Прашањата за идентитетската динамика и за идентитетскиот процес, кои се главните оски на овој текст, рефлектираат една жива дискусија во општествените науки,

која го подигна идентитетскиот проблем од маргините како концепт што се користел единствено да ги поддржи другите анализи во централен и автономен субјект од клучно значење во опишувањето на постмодерниот свет (cf. Vauman 2004). Во постмодерната ера на брзи промени на општествениот, економскиот и политичкиот ред, поединците постојано се во ситуација на редефинирање на нивните сопствени општествени идентитети. Тоа е особено суштинско во ситуациите на миграција кога поединецот е принуден да се приспособи кон новиот социокултурен контекст. Овие предизвици го поставуваат прашањето за процесите на идентитетски преговарања кај оние што доаѓаат во митологизираната татковина што е важен извор на емоции, заеднички симболи, семејни приказни или јазикот за сонародниците или пак кај оние што доаѓаат во таа земја само заради образовните или професионалните можности што се нудат.

Трето, во текстот правам обид за реконструирање на влијанието на миграциските искуства врз биографиите на повратниците и, од друга страна, се обидувам да одговорам на прашањето на кој начин биографските структурни процеси (cf. Schütze 1987) го оформуваат значењето на миграцијата. Со други зборови, дали и под какви околности миграциското искуство е биографски значајно (влијае врз динамиката на биографиите на студентите) (Breckner 2007: 120)? Научниците честопати го третираат процесот на „враќање во татковината“ како „природна“ завршница на миграцискиот круг (cf. Vossagni 2011; Kolaitis et al. 2003). Оваа хипотеза најмногу се однесува на првата или на втората генерација повратници, кои вообичаено ги одржуваат врските со земјата на нивните предци. Сепак, изгледа дека повратната миграција не секогаш води кон завршницата или достигнувањето што го посакуваат мигрантите. Особено тоа е видливо во времиња на растечки транснационални практики, кои ја растураат претходната приврзаност со одредено место и ја прават прекуграничната мобилност постојана наместо конечна (Ley, Kobayashi 2005: 111–113). Како тогаш тоа изгледа во случаите на млади луѓе што дошле сами (без семејствата) во земјата на нивните предци (честопати без никакво претходно искуство со посети во земјата или пак со силно митологизирана претстава за земјата) од каде што потекнува само дел од нивните семејства? Како тие се справуваат со оваа наводно позната средина? Конечно, какво влијание има миграцијата кон корените врз нивните идни животни планови? Дали таа го носи тоа чувство за очекуваната завршница на миграцијата или претставува само прв чекор на патот кон другите земји?

Методологија

Со оглед на тоа што миграцијата е отворен процес, чиј почеток и крај тешко се дефинира, се препорачува тој да се реконструира во широка временска перспектива. Биографскиот метод на собирање податоци и анализата развиена од Фриц Шице (Fritz Schütze 1987) што ги деконструира општествените феномени од индивидуална перспектива изгледа дека е добра методолошка и теориска алатка за истражување на вакви теми, без оглед на бројот на разгледаните случаи (Goñda 2015: 71). Емпириската база на ова квалитативно истражување содржи 60 автобиограф-

ски наративни интервјуа (Kaźmierska 1996) на студенти во периодот меѓу 2010 и 2014 година во поголемите полски академски центри¹.

Додека квалитативните методи станаа толку разновидни и флуидни во нивната употреба, биографскиот метод ретко се употребувал во истражувањата на миграциите (Górný, Koryś 2009: 27–28). Меѓутоа, изборот на овој истражувачки пристап е оправдан со голем број теориски и методолошки претпоставки. Најпрво, миграцијата не треба да се третира како деконтекстуализирана активност, туку како последица на одредени индивидуални одлуки и посебни социокултурни, економски или политички околности во државите што испраќаат и што примаат мигранти. Освен тоа, бидејќи миграцијата се случува во различни фази од животниот циклус, таа треба да се разгледува како постојана во текот на животот наместо како завршена во одреден момент (Ley, Kobayashi 2005: 111). Во таа смисла миграцијата има важни последици за целиот животен циклус на мигрантот, особено кога се случува на рана возраст (како во случајот со информаторите).

Биографската ориентација дава одговори на овие предизвици бидејќи, за разлика од квантитативните методи, кои најчесто се користат во миграциските студии, овозможува целосно разбирање на патиштата на мигрантите во рамките на општествените, културните, политичките и економските контексти, како во општествата што испраќаат така и во оние што примаат мигранти. Не се само клучните животни одлуки и искуства откриени во наративите на мигрантите туку исто така се портретирани и можностите и ограничувањата во рамките на нивните патешествија (Davis 2011: 2). Бидејќи овој пристап го опфаќа целиот живот и поврзаноста меѓу различните животни сфери, тој ни покажува на кој начин миграциските искуства се поврзани со динамиката на посебните животни домени (како, на пример, образовните, професионалните или оние во врска со семејството). Истовремено, овој пристап овозможува да се истражи како значењата на миграцијата можат различно да се третираат низ времето и во однос на различни индивидуални и општествени контексти од членовите на истата мигрантска заедница (Breckner 2007: 118).

Повратни миграциски патишта до Полска

Исклучително различната структура и географска дистрибуција ги попречуваат деталните калкулации за вистинската големина на Полонија. Во последните години има голем број мигранти во другите земји членки на ЕУ, како и луѓе родени надвор од Полска, односно потомци на Полјаци што ја напуштиле земјата (доброволно или присилно) во 19 и 20 век чии врски со земјата на предците може да се многу слаби. Членовите на полската дијаспора во Западна Европа или Америка се главно работни мигранти (или нивни потомци), како и, во помал број, оние што се спротивставиле на комунистичкиот режим во Полска и останале во странство по Втората светска војна (предвоените елити, војниците, принудени работни-

¹ Истражувањето беше спроведено за потребите на докторскиот проект на авторот со наслов „Студентите со полско потекло од постсоветските држави. Културни искуства и трансформации на идентитетите“ (*Studenci polskiego pochodzenia z krajów byłego ZSRR. Doświadczenia kulturowe a przemiany tożsamości*). Докторскиот проект е кофинансиран од Полскиот национален научен центар, договор бр. UMO-2012/07/N/HS6/01457.

ци итн.) или избегале подоцна (членови на движењето „Солидарност“, интелектуалци итн.) (de Tinguy 2003: 112–128). Најголемата полска дијаспора се наоѓа во Соединетите Американски Држави (9,7 милиони), Бразил (1,5 милиони), Германија (1,5 милиони), Канада (1 милион), Велика Британија (800 000) и Франција (800 000) (Ministerstwo Spraw Zagranicznych 2014: 4–5).

Потеклото на Полјаците во поранешниот СССР е покомплексно. Тие се главно наредни генерации на етнички Полјаци што останале во „Источните Граници“ (пол. *Kresy Wschodnie* населени со Полјаци уште во 16 век и денеска се протегаат во Западна Украина, Западна Белорусија и Источна Литванија) како резултат на повоените промени на полските граници кон запад. Полската дијаспора на исток исто така се состои од потомци на луѓе присилно населени на азиска територија од царска Русија и подоцна од Советскиот Сојуз уште од 19 век, па сè до Втората светска војна (Ministerstwo Spraw Zagranicznych 2014: 5). Големiot број на постсоветските земји наследнички и недостигот на соодветни пописни податоци ја прави тешка проценката на големината на полската дијаспора. Според последниот советски попис имало околу 1,15 милиони Полјаци во СССР во 1989 година (Hut 2007: 1–2). Истражувачките проценки покажуваат дека таму можеби живееле 1,3 милиони луѓе со полско потекло на почетокот на 21 век (de Tinguy 2003: 115). Од друга страна, полските малцински организации тврдат дека дијаспората е двапати побројна (Wspólnota Polska 2007).

За време на 1940-тите и 1950-тите години имаше две операции за репатријација за околу 2 милиони Полјаци од советските територии што биле полски граѓани во повоениот период (1918–1939). Враќањето на другите Полјаци (кои порано живееле во руските советски предели) не било можно во тоа време поради политички причини. Полјаците на исток беа тема на јавниот дискурс во Полска по падот на железната завеса. Сепак, поради слабата економска состојба на Полска за време на транзицискиот период од социјалистичка во пазарна економија, не било можно да се донесат назад, така што државната поддршка беше ограничена на ad hoc помош, најчесто за зачувување на полската култура и јазик и подобрување на животните услови на Полјаците во дијаспората (Hut 2007: 1–2). Покрај ова, иако на крајот на 20 век беа поставени бројни приоритети што не важеа за неполјаците, беа воведени процедури за прифаќање и интеграција на повратниците, како резултат на моралните обврски на властите кон „браќата од исток“, трпејќи ја советската дискриминација врз база на потекло во егзил (Polityka Migracyjna Polski 2012: 8), тие de facto не ја придвижија повратната миграција (Lesińska 2010: 4–5; Stefańska 2010: 87). Поделално, полскиот Устав од 1997 година и Актот за репатријација од 2000 година ѝ наметнаа обврска на полската држава да обезбеди помош за сонародниците во одржувањето на врските со националната култура, како и можност за репатријација. Исто така, законот за Повелбата на Полјаците од 2007 година им гарантира на Полјаците во соседните источни земји легално препознавање како припадници на полската нација и одреден опсег на права во Полска (Górny et al. 2007: 158–163). И покрај бројната полска популација што живее во *Kresy Wschodnie*, Актот за репатријација од 2000 година го промовира пристигнувањето само од азиските територии на поранешниот Советски Сојуз. Ограничувањата во оваа смисла потекнуваат од волјата на властите за компензација на сонародниците (и нивните потомци) што не можат да ги искористат предностите на поствоеното враќање. Тешките животни усло-

ви таму се дополнителен аргумент за репатријација од тие предели. Сепак, излегува дека постојните процедури за натурализација се премногу тешки и одземаат многу време. Покрај ова, органите на локалната власт се обврзани да ги покријат трошоците за прием на повратниците, но тие не ги исполнуваат овие обврски (Wyszyński 2011: 410–416). Така, во периодот меѓу 1997 и 2013 година само 6 800 луѓе се вклучиле во програмата за репатријација (Główny Urząd Statystyczny 2014: 507).

Моментално, и покрај државниот систем за репатријација (институционалниот пат), луѓето со полско потекло од постсоветските региони се враќаат во Полска преку други „патишта“: едниот е поединечен, а другиот е образовен (Grzymała-Kazłowska, Grzymała-Moszczyńska 2012: 8–11). Повратниците од Истокот се од особена важност за интересите на Полска, како од историски причини така и во контекст на нејзината прогресивна депопулација. Покрај ова, популацијата во дијаспората во поранешниот СССР исто така се намалува како резултат на уште понеповолните демографски тенденции, асимилацијата во локалните заедници и миграцијата во други земји, најчесто во Руската Федерација (Ministerstwo Spraw Zagranicznych 2014: 4–5). Тешко е да се замислат странци што полесно би се адаптирале во полското општество. Меѓутоа, постојните економски и организациски околности не дозволуваат да се вратат сите заинтересирани Полјаци. Така, некои Полјаци од Истокот се вклучуваат, слично на другите работни мигранти, во индивидуалната миграција во Полска без институционална помош (вториот пат за враќање).

Како резултат на опструкциите на програмата за репатријација и недостигот на поширока поддршка за поединечните повратници, образовната миграција во многу случаи е единствената можност за да дојдат во Полска (третиот пат за враќање). Како што може да се види, Полска, поради добро развиената академска инфраструктура и релативно ниските трошоци за студирање, станува атрактивна дестинација за студирање за странците по паѓањето на комунизмот. И покрај либерализацијата на прекуграничната трговија и воспоставувањето на нови универзитети (кои најчесто не се јавни), полското високо образование останува надвор од глобалните тенденции на растечка интернационализација (cf. Teichler 2004) бидејќи не се поставуваат никакви мотивации за странците да ја продолжат својата академска кариера. Ниската атрактивност на локалниот пазар на труд исто така ги обесхрабрува странците да останат во Полска по завршувањето на студиите (Żołędowski 2010: 46–47).

Сепак, со оглед на намалувањето на бројот на домашните студенти поради демографскиот пад и заминувањето на западните универзитети, полските власти ја препознаа неопходноста за широко отворање на универзитетите кон странците. Со цел да ја зголемат регрутацијата на странците (главно од постсоветските и азиските држави) се преземале серија активности вклучувајќи ја и широка понуда на курсеви на странски јазици, поинтензивна интернационална соработка и нови кампањи за промовирање во странство. Бројот на странците што започнуваат со студиите секоја година се зголемува за единаесет пати меѓу 1989 (4 100 студенти) и 2014 година (46 100 студенти). Нивниот процент од 3,1 од сите студенти сепак останува еден од најниските во државите членки на Организацијата за економска соработка и развој, каде што достигнува 10 проценти во просек (Główny Urząd Statystyczny 2014).

Зголемувањето на бројот на интернационалните студенти може исто така да се припише на специјалните студентски програми за странци, особено на стипендиите за млади припадници на Полонија (полската дијаспора – *Polonia*). Главната цел на овие иницијативи е да се зајакне полската дијаспора преку студиите во Полска и потоа враќање во земјите кај што се родиле каде што би работеле за локалните полски заедници (Głowacka-Grajper, Wyszynski 2011: 8). Во академската 2010/2011 година нивниот број изнесувал 4 117 луѓе, односно 19 проценти од сите странски студенти во Полска во тоа време (Sivińska 2012: 1). Ним им е овозможен поедноставен влез и приемни процедури, како и бесплатни здравствени услуги, право на работа или водење бизнис без дозвола. Во пракса за нив исто така е полесно да ја продолжат својата дозвола за престој или пак да добијат полско државјанство. Правото слободно да се движат во шенген-зоната е исто така многу важно за нивниот понатамошен професионален развој (Stefańska 2010: 117).

Миграцијата како процесуален феномен

Миграцијата од страна на мигрантите и истражувачите се опишува како процес со неколку посебни фази. Росвита Брекнер предлага да се подели овој феномен во седум фази (Breckner 2007: 140–141):

1. Време на почетната контемплација за миграцијата и на процесите на донесување одлуки (вклучувајќи го семејството и партнерот),
2. Фаза на „напуштање“ на земјата како процес на сепарација од луѓето и местата и на завршеток на институционалната, општествената и локалната интеграција,
3. Транзициска фаза,
4. Фаза на „пристигнување“ во новото општество и специфичните искуства за време на „приемот“,
5. Просеци на „стабирање“ и почеток на учеството во различни системи,
6. Фази на реструктурирање на локалните референции во земјата на потекло (на пример, преку „трансплантација“ на симболични артефакти во земјата на имагинацијата, преку приклучување на членови од семејството или преку патувања дома),
7. Фази на (пре)испитување на миграцијата во однос на враќањето, трајниот престој или понатамошна миграција.

Брекнер вели дека овие фази „не прикажуваат некој надворешно детерминиран почеток или некаков надворешно дефиниран крај, ниту се тие линеарно структурирани во нивната сериска прогресија“ (Breckner 2007: 140). Границите меѓу посебните фази може да се замаглени, и претпоставениот ред може да биде нарушен, на пример одлуката за миграција може да се случи веднаш по патувањето во друга земја, по подолг период или може никогаш да не биде донесена, дури и по неколку години живеење во странство. Создавањето на миграциското искуство е нелинеарно и непричинско, што значи дека раните искуства не ги определуваат задолжително следните и дека искуствата во една фаза може да доминираат над дру-

гите (Breckner 2007: 140–141). Оваа структура со фазите на миграциските искуства на младите од полската дијаспора ќе биде разгледувана во следните глави.

Пред да ги презентирам двете избрани нарации, сакам да подвлечам дека секој раскажувач се карактеризира преку спротивставени социодемографски одлики бидејќи двајцата доаѓаат од различни држави и семејства, тие се на различна возраст, дошле во Полска во различни периоди, студирале во различни градови. Информаторите исто така репрезентираат различни биографски шеми на планирање како резултат на позицијата на „полскоста“, „татковината“ и „враќањето“ во структурите на биографските значења, на пример (1) миграцијата кон корените цели кон повторно стекнување на сопствената „полскост“ (приказната на Бартек), (2) инструменталистички ориентиран калкулации (приказната на Јулек). За другите сценарија на повратна миграција беше дискутирано во претходните текстови на авторот (cf. Gońda 2013; 2015).

Приказната на Бартек: враќање на светото минато

Повратната миграција може да има различни мотиви. Во рамките на интервјуираните студенти една значителна група претставуваа оние што дошле во Полска како резултат на симболичките и идеолошките мотиви (cf. Gońda 2013; 2015). Овие мотиви се сместени во колективниот идентитет на членовите на дијаспората. Тие ја идентификуваат земјата на предците како „вистинскиот дом“, кој станува субјект на нивната колективна носталгија и копнеж. Истовремено, сеќавањата за татковината се митологизирани низ нарациите пренесени од постарите членови на заедницата, кои или ја напуштиле земјата или пак исто така ги примиле овие приказни (Safran 1991: 83–99). Дури и ако реалното враќање не е возможно, сонот за враќање дома е присутен низ генерациите и станува важна компонента во формирањето на идентитетот на дијаспората (Datta 2013: 97).

Враќањето може да биде манифестација на типичниот образец на враќање на втората или на следните генерации кога поединецот поради емоционални причини се впушта во егзистенцијално патување до изворот на себството и се соединува со идеолошката татковина (King, Christou 2008: 17). Неколку анализи покажуваат дека повратната миграција е во принцип автономна одлука, која се базира на нечија волја да се соедини со сонародниците што ги делат истите културни и историски нарации. Сепак, со оглед на тоа што потеклото на повратникот создава тесна врска со земјата на предците, враќањето може да се смета како обврска кон претходните генерации од дијаспората наметната од најблиската општествена околина (Gońda 2015: 74). Покрај ова, враќањето исто така може да биде „катарзична мисија за потврдување на нејзините свети места и за пристап до нејзиниот митски простор и време“ (King, Christou 2008: 17). Земјата на предците во овој случај се третира како „автентично“ место на „оригинално“ припаѓање, и така планот на повратникот е да го релоцира дислоцираното себство и да постигне стабилност и кохерентност на минатите времиња и места. Тоа помага за да се поврати „природниот ред на нештата“ по декади на сепарација преку продлабочување на врските со земјата на предците (Vocagnani 2011: 471). Во овој случај доаѓањето дома е начин за да се открие местото каде што повратникот чувствува дека најмногу припаѓа (Basu 2004: 161) и за да ја најде „темелната приврзаност“ (Blunt 2007: 687).

Таа миграциска патека е прикажана во приказната на 25-годишниот Бартек од Русија. Во Полска живее веќе осум години, каде што завршил студии по историја и сега ја започнува својата професионална кариера. Неговиот татко е Полјак, кој се преселил во СССР како работник во полска компанија во 1980-тите години. Мајка му има руско и грузиско потекло. Со оглед на комплексната културна историја на неговите предци, Бартек ги слушал сите три јазици дома од најрана возраст. Сепак, процесот на стекнување на полската припадност низ каналите на примарна социјализација и зајакнувањето низ каналите на културализацијата² бил многу плиток. Интергенерациското пренесување на знаење за Полска, толку важно за националната идентификација, било ограничено за време на летните посети на семејството на татко му во Полска. Кога подоцна ослабнале врските со роднините во Полска, тој го изгубил контактот со полскиот јазик. На Бартек не му била позната ниту полската култура бидејќи неговите родители ја следеле руската традиција и обичаи, и тој немал пристап до полската висока или популарна култура (литература, радио, телевизија итн.).

Болеста и смртта на неговиот татко во 2003 година го разделила тинејџерскиот живот на Бартек на два дела, и тоа е пресвртната точка во неговата биографија (Breckner 2007: 125). Нараторот беше преплавен од траекторијата на страдањето, што претставува надворешно искуство без оглед на нечија волја, а што пак како последица подразбира пресвртна точка во нечија биографија (Kaźmierska 1996: 42–46)³. Еден од начините за да се избега од таа биографска замка е обидот за повраќање на неговите полски карактеристики. Кратко пред смртта на татко му Бартек почнал да го учи полскиот јазик и култура во една полска малцинска институција. Неговата нарација ја открива важната улога на мајка му во таа одлука. Од една страна, тоа било обид за изнаоѓање лек за лошата психолошка состојба на татко му поради тешката болест. И покрај тоа што родителите на Бартек биле разведени, мајка му сметала дека обновувањето на полскоста на Бартек може да има позитивен ефект врз здравјето на татко му бидејќи тој долго време немал контакт со полскиот јазик и култура. Од друга страна, во ситуација на неизбежна смрт на татко му, мајката го препознала полскиот јазик како капитал што ќе му гарантира подобра иднина на нејзиниот син:

„Мојот татко беше многу среќен. Практично тоа беше неколку месеци пред да умре. Татко ми се разболе и умре. Неколку месеци претходно почнав да учам полски, мајка ми ме охрабруваше, можеби таа знаеше... не знам, можеби разбрала дека има добри услови, можеби економските фактори беа најважни, можеби таа сакаше да се вратам тука за повторно да се сретнам со семејството на татко ми... не знам. Таа едноставно многу ме поттикнуваше, и за кратко време се одлучив и почнав да го учам јазикот

2 Културализацијата е дефинирана од полскиот социолог Антонина Клосковска како создавање на нечија национална партиципација и „вовед и влез во универзумот на симболичката култура во генерална смисла, вклучувајќи ја и националната култура“ (Antonina Kłoskowska 2012: 109).

3 Според Фриц Шице (Fritz Schütze), траекторијата на страдање е еден од типовите на биографскиот структурен процес (заедно со биографскиот план на акција, институционалната шема за акција, биографските метаморфози и траектории), кои овозможуваат да се опише еден поединечен животен пат (Kaźmierska 1996: 42–46).

бидејќи таа навистина сакаше да го научам. Кога разбра татко ми дека почнав да одам на часови по полски јазик, беше многу задоволен, и се сеќавам дека, кога бев со него, не ми дозволуваше да престанам, ми зборуваше на полски, веќе му реков да престане... Сега знам дека тоа беше навистина сентиментално нешто за него, многу силни емоции бидејќи долго време немал можност да зборува со некој на полски зашто имаше колеги од Русија и не одржуваше контакти со некој што зборува полски... За него тоа беше големо искуство. До неговата смрт секогаш ми зборуваше на полски...“

Трудот на Бартек за да го научи полскиот јазик и култура тој го третираше како враќање во детството кога редовно го посетувал семејството во Полска. Тој сакал да ги освежи убавите сеќавања од тоа време:

„За мене тоа искуство од детството беше многу важно, тие сеќавања беа многу важни. Се сеќавав на нив цело време, и кога одев во руско училиште се сеќавав на нив. Сега се сеќавам еден ден кога се враќав дома од училиште и повторував цело време „Dziękuję. Proszę. Dziękuję. Proszę.“ (Благодарам. Ве молам. Благодарам. Ве молам.). Така, тоа беше секогаш присутно во мојот живот додека почнав да учам полски и кога почнав да студирам во Полска (...) Можам да кажам дека тоа беа моите први сеќавања што беа значајни бидејќи беа први сеќавања. Се сеќавам на патувањата во Полска како позитивно искуство, кога сè беше супер, кога преминувавме улица за да јадеме сладолед, се сеќавам дека зедевме сад, а на спротивната страна на улицата имаше киоск со различни вкусови на сладолед, сладолед со најразлични вкусови. Го наполнивме садот со сладолед и се вративме дома за да го јадеме заедно со семејството. Се сеќавам како гледавме телевизија на маса, цело семејство. Сите тие игри, разговори, танцувања... Имав многу конкретни сеќавања за тоа време, имаше многу важни нешта.“

Во следниот дел на нарацијата Бартек објаснува дека обидите да научи повеќе за полското наследство на неговото семејство претставуваат природен начин за повторно „стекнување“ на полскоста:

„Веднаш по училиште одев на часови по полски јазик, секогаш со големо задоволство. Секогаш сакав да се вклучам и да учествувам колку што е можно повеќе бидејќи и тогаш и сега чувствувам емоционална врска со мојата полскост, која во тоа време сè уште се трудев да ја изградам, да ја повратам. Сакам добро да научам да зборувам полски, со вистинскиот акцент, да ги научам тие звуци, подобро да ја запознам полската култура (...) Искуствата од моето детство кога бев во Русија, кога пријателите на татко ми секогаш ме викаа „малиот Полјак, малиот Полјачок“, и сите тие патувања кај семејството во Полска... Кога бев мал, никогаш не размислував низ призмата на националност, припадност, идентитет... но се сеќавам на едно искуство во Полска кога бев дете, се сетив на моето потекло... Но она што направи емоционално да се врзам со Полска беа часовите по полски јазик. Кога ги учев зборовите, се сеќавав на она што сум го слушал и што сум се обидува да го кажам кога сум бил дете. Стекнував сè побогат речник, бев сè позадоволен и на тој начин денеска можам да кажам дека ја

повратив полскоста назад како да сум бил Полјак кога сум бил дете, но тоа требало да го сфатам и да го потврдам.“

Додека на почетокот тој ја реизградувал својата полскост за да ги открие корените на татко му и да си ги поврати сеќавањата од детството, тој не донесол никакви обврзувачки одлуки во врска со неговото враќање во Полска. Сепак, на неговата прва посета на Полска по 10 години, кога учествувал на летна школа за млади членови на полската дијаспора, многу се „инспирирал“ од полската култура. Тогаш заклучил дека сака да студира таму:

„Многу се инспирирав по летната школа и бев уште сигурен дека сакам да го научам полскиот јазик со цел да студирам таму или барем да се вратам таму некој ден.“

На 17-годишна возраст лесно ги поминал приемните испити за студиите во Полска (ги добил најдобрите оценки меѓу сите апликанти во Русија). Бидејќи бил премногу млад за студирање (морал да има 18 години за да студира во Полска), морал една година да посетува подготвителни курсеви за полски јазик и култура во Полска. Тоа не било потрошено време бидејќи тој можел да ја „апсорбира полската култура колку што може повеќе“. Најпосле решил да студира историја.

„Одлучив да студирам историја бидејќи во средно училиште учителот по историја многу ме поттикнуваше. Исто така мислев дека може да ми помогне на некој начин да стекнам поголемо знаење за Полска и да го проширам знаењето што го имав.“

Иако студиите ги избрал најмногу за подобро разбирање на Полска и за да го одржи културното наследство од неговиот татко, овие студии биле многу корисни и за истражување на неговото полско семејство. Иако бил загрижен како ќе го прифатат таму по 15 години отсуство, тој бил топло дочекан. Следните години додека ги завршил студиите, тие биле неговата главна емоционална и економска помош. За да ги зацврсти овие врски, тој ги искористил своите професионални квалификации и го реконструирал семејното генеалогско дрво со помош на неговите полски роднини.

Најпосле, како што констатира во својата нарација, враќањето во Полска немало за цел барање подобри можности, како што планирала мајка му, туку било вистинско „враќање кон корените“:

„Секако татко ми многу ја сакаше Полска и сакаше да се врати тука... Понекогаш си велам: татко ми не се врати, но јас се вратив... Тој ја напушти Полска, но јас се вратив тука...“

Како што потврдуваат многу истражувања, враќањето има особено значење за предците на повратниците што го пренесуваат јазикот, културата и традицијата на помладите генерации (Datta 2013: 97–98). Бидејќи претходно раселената личност често не може да се врати во татковината, дали поради возраста (физичката состојба), финансиските ограничувања или личните обврски, тие често ги проектираат нивните соништа за враќање на следната генерација. Иако Бартек не открива во нарацијата дека татко му сакал да се пресели во Полска, информаторот практично го третира сопственото враќање како почит кон татко му.

Приказната на Јулек: долго планирани калкулации

Покрај симболичката и идеолошката важност на татковината на предците за оние што мигрираат кон корените, може да се види и тежината на инструменталните и прагматичните мотиви поврзани со можноста за студирање во странство и за понатамошно економско напредување, како и на другите животни можности што ги нуди Полска, кои би биле тешко достапни во родните земји на повратниците (Gońda 2013: 96–98). Тоа честопати е проследено со романтизирани претстави за „златните планини“ или за земјата во која „тече мед и млеко“, кои колективно се пренесуваат на наредните генерации од семејството, од дијаспората или од училиштето (Głowacka-Grajper 2007: 335).

Во тој случај враќањето не е обид за зајакнување на врските со домот на предците, туку е прагматична одлука, која се базира на калкулации за и против миграцијата, која се носи или моментално (кога ќе се појави можноста) или пак е резултат на долготрајно планирање на мигрантите и на нивните роднини. Еден пример за биографски план, кој според Фриц Шице (Fritz Schütze) е идентификуван како акциска шема со намера во која поединецот сака да го постигне претходно поставениот план на животни цели (Kaźmierska 1996: 42–46) и кој е ориентиран кон студирање во странство, е претставен во приказната на Јулек, 22-годишен студент од Украина, кој 5 години престојува во Полска. И двајцата негови родители потекнуваат од полски семејства. Нивните предци биле вклучени во полските борби против Советите во Втората светска војна, што подоцна имало значителни последици за семејната историја. Бидејќи биле под репресија на сталинистичките власти, тие имале можност да се вратат во својата земја (која тогаш веќе била дел од СССР). За да го избегнат понатамошното репресирање, овие семејства морале да ги променат своите имиња и презимиња во руски и да почнат да го кријат своето потекло:

„Во тоа време било навистина непријатно да имаи такво потекло... едноставно било опасно... бидејќи луѓето можеле да имаат проблеми... немале шанса да добијат добра позиција бидејќи секогаш биле набљудувани и под истрага... мислам беше забрането... мислам тие секогаш имале некакви проблеми поради потеклото. Така, никому не му било потребно тоа, особено доколку врските со Полска биле комплетно изгубени бидејќи некои членови на семејството веќе починале, други се поделиле...“

По распаѓањето на Советскиот Сојуз родителите на Јулек формирале трговско препријатие. Овој бизнис во развој барал силна посветеност, и така тој бил оставен речиси сам на себе. Тој вели: „Јас пораснав самиот единствено благодарение на книгите што ги читав“. Од мали нозе тој си правел планови за иднината. Се вклучил во најразлични активности (учел странски јазици, учествувал во училишните научни натпревари, спортувал) за да види во која област ќе може да постигне успех и да добие респектирана универзитетска диплома и добро платена работа. Една од тие активности што може потенцијално да му овозможи поголеми шанси за иднината е учењето полски јазик. Имал 10 години кога самостојно одлучил да посетува викенд-часови по полски јазик, кои требало да му отворат можност за студии во Полска. Бидејќи не зборувал полски (не го зборувале ниту во семејството), тој морал да го изучува неколку години пред да може да полага приемни испити на полски универзитет:

„Бев посветен да научам полски. Почнав кога бев 9-то одделение и во текот на средното образование јас го посетував ова викенд-школо... Но, знаете, прво еден час неделно не е многу, а второ јас не присуствував на секој час... бидејќи тогаш едноставно не знаев што да правам. Во тоа време размислував да студирам медицина и според тоа полагав два испити, еден украински и еден полски во Конзулатот за да имам гаранција дека ќе студирам нешто... Така учев полски, но не трошев многу време на тоа, особено првата година. После едноставно се навикнав и го посетував тој курс... Моите пријатели не знаеја што да прават... мислам сите ние знаевме дека е можно да се студира во Полска, но не размислувавме за тоа... Само ги посетувавме тие часови за да добиеме некои дополнителни шанси...“

Како што покажува оваа нарација, иако не бил решен каде ќе студира, тој конечно одлучил дека, во ситуација на ограничени можности во Украина, да избере полски универзитет би било најдобар избор. Јулек успешно го положил испитот по медицина во неговиот роден град, но потоа решил да оди во Полска. Да се добие добра диплома во Украина би било тешко зашто високообразовниот систем таму бил загаден со корупција и непотизам. Тоа особено било карактеристично за престижните дисциплини како медицина, она што Јулек сакал да го студира.

Одлуката за студирање во Полска била лично негова, а неговите родители, премногу зафатени со работа, не се мешале во тоа. Тие повеќе размислувале за полицијата или армијата како соодветни работни места за Јулек, но не се противеле на неговите планови за мигрирање. Интересно е што тој ја донел одлуката иако претходно требало да посетува едногодишен подготвителен јазичен курс без никаква гаранција за тоа што сакал да го студира во Полска:

„Дојдов до заклучок дека ме интересираат предмети поврзани со медицината, како биотехнологија... Заклучив дека треба да одам во Полска бидејќи тука барем ќе имам шанса да постигнам нешто самиот, благодарение на мојата работа, мојот ум... Нема да треба да платам некому, нема да треба да се снаоѓам на погрешен начин, така? Нема потреба. Сè што треба да направам е да учам, да полагам испити и да добијам стипендија...“

Конечно Јулек започнал да студира хемиски инженеринг. Сега е четврта година и се подготвува за завршната дисертација. Благодарение на неговата пракса во една голема хемиска компанија, нему му ветило добро платено работно место по дипломирањето. Во таа смисла, бидејќи професионалните планови на Јулек изгледа ќе се реализираат во блиска иднина, неговата повратна миграција може да се третира како успешна приказна. Како што забележав претходно, пристигнувањето на раскажувачот во Полска се базира на чисто прагматични причини, поради ограничените шанси за студирање и наоѓање работа без да даде мито во Украина, како и поради поголемите образовни и професионални можности што му ги нуди Полска. Тоа е манифестација на свесно и планирано „бегање кон“ нови можности што не би биле достапни во Украина (Kaźmierska, Piotrowski, Wanick 2011: 148)⁴.

4 Некои автори разликуваат два мотива за прекугранична мобилност во ситуација што од поединците е идентификувана како тешка или неподнослива: „Мотивот за ‘бегање од’ се однесува на репресија и траекторија, мотивот ‘бегање кон’ е поврзан главно со можноста човекот да се

Нарадијата на Јулек открива еден процес на инструментализација на неговите полски корени. Бидејќи ги искористил структурните можности и се запишал на универзитетот во Полска, неговите полски корени така стануваат капитал што може инструментално да се искористи со цел постигнување на претходно поставените цели за социоекономски напредок: најпрво да добие признаена диплома и, второ, добра работа. Според концептот на Пјер Бурдје, пристигнувањето во Полска е структурна можност за конвертирање на културниот капитал (кој се базира на неговото полско потекло) во општествен и економски капитал (Pierre Bourdieu 1986: 244–250). Во тоа време кога си заминувал од дома, Јулек немал други очекувања освен професионални и економски.

Освен ова, покрај трагичната историја на неговото семејство за време на Втората светска војна, Јулек потврдува дека ниту неговата полскост, ниту пак Полска биле третирали од него низ емоционална приврзаност, како национална заедница или земја на предците. Тие повеќе биле емоционално неутрални атрибути на неговото семејство, кои сега нудат посебни можности што треба да се искористат. Изгледа дека тој став е резултат на недостигот на стабилно втемелен национален идентитет на членовите на неговото семејство, како и на слабата социјализација и културализација во полската култура за време на неговото детство и адолесценција (Kłoskowska 2012: 109). Покрај потеклото на неговото семејство, тој се чувствува како припадник и на полската и на украинската нација. Неговата бинационална идентификација можеби е причината што тој не чувствува посебна приврзаност кон земјата во која сега живее. Тој тврди дека „може да живее секаде“ и има желба да се пресели во друга земја. Полска е само еден чекор во неговата кариера. Доколку се појави можност за емигрирање во друга земја, тој би ја искористил. Неговиот став е вкоренет во една генерална перцепција за Полска кај луѓето од постсоветските држави. И покрај тоа што за Украинците и за Полјаците што живеат таму Полска е сè уште релативно просперитетно место и уште поважно е дел од еден повисок цивилизациски ред, таа сепак останува да биде транзициска земја во миграциите кон „вистинската“ Западна Европа (cf. Gońda 2015: 76).

Кога се работи за ситуацијата на информаторот во Полска како земја домаќин, се појавуваат редица проблеми што ја попречуваат неговата адаптација тука. Очекуваниот повисок цивилизациски ред изгледа дека бил илузија. Тука треба да се спомене класичниот концепт на „познатото“ и „туѓото“ (cf. Simmel 1908; Park 1928). Таа фундаментална и универзална форма на категоризирање на општествениот свет е особено важна во ситуација на културен контакт меѓу различни групи (Mucha 2003: 170). Може да се интерпретира во однос на објективните разлики помеѓу културата во земјата од каде што потекнува мигрантот и онаа во земјата домаќин, но може да се интерпретира и во субјективна смисла како верувања и мислења за разликите и заедничките ставови. Мигрантите може да се третираат како туѓинци во општеството што ги прима и, обратно, тие може да го доживеат општеството на тој начин. Културната дистанца меѓу овие две групи, која се базира на нивните претходни претпоставки, стереотипи и предрасуди, може да се намали или пак, спротивно, да се зголеми (Nowicka 1993: 19–34).

дистанцира од сопствената култура, од семејството и да се издвои себеси барем привремено од стариот свет и од тешките животни услови“ (Kaźmierska, Piotrowski, Waniek 2011: 148).

Прашањето за културната дистанца се појавува и кај членовите на истата национална заедница, кои поради различни околности, како миграција, депортација или промени на границите, биле издвоени и, по подолг период на сепарација, треба одново да учат. Излегува дека младите луѓе со полско потекло се соочуваат со антипатијата на дел од полското општество. Полјациите ги одржуваат негативните стереотипи за луѓето од постсоветските држави (cf. Omyła-Rudzka 2012) со кои се идентификуваат полските малцинства таму. Најчестиот симптом е етикетање то со понижувачките термини „*Ruski*“ или „*kacapy*“ и непријатниот третман во јавни ситуации (Głowacka-Grajper 2007: 335–336). Главна причина за тоа е нивниот источнословенски акцент. Бидејќи тие не се способни да „се ослободат“ од тој акцент, често се изолираат во групи што зборуваат руски јазик, и како резултат на тоа се блокира нивната адаптација. Јазикот останува најголемата детерминанта за полскиот национален идентитет (Kabzińska 2011: 14–15). Недостигот на вештини во овој домен ги елиминира членовите на нацијата што сакаат да се приклучат во националната заедница. Покрај тоа што студентите обично не се соочуваат со други (поединечни или институционални) акти на дискриминација, овој недостиг на прифаќање има големо влијание на нивната психолошка или општествена позиција по доаѓањето во Полска. Јулек вели:

„Источното потекло е доволно за да бидеш малтретиран. Многу е едноставно: 'Ти си Руски', и тоа е тоа. Но никој не знае дека јас студирам тука, никој не знае дека јас работам тука, можеби сум дошол тука за да патувам, тие не го знаат тоа... Руски, и тоа е... Секој што зборува руски ги има тие проблеми, стереотипи и ксенофобија.“

Од друга страна, силното чувство на отуѓеност не е предизвикано само од неповолниот прием туку и од културната различност на Јулек и чувството за заедничко советско наследство со другите студенти што зборуваат руски. Неговата наративна открива едно чувство на културна инфериорност на постсоветските држави кон Полска како претставник на Западот. Сепак, тешките историски искуства на поранешните советски републики, сличните начини на комуникација и заедничките културни референции го обврзуваат Јулек да се идентификува со тој простор.

Овие негативни ставови кон странските студенти со полско потекло што доаѓаат во Полска често се придружени со непознавањата на јавноста за соседните земји на Истокот, вклучувајќи ја и полската дијаспора што живее таму. Јулек огорчено коментира за ова прашање:

„Кога имав проблеми, обично беа поврзани со луѓе од пониските социјални класи, овие стереотипи се ужасно многу популарни меѓу нив, оваа ксенофобија е многу распространета. Не знам зошто... Сè на сè знаеме дека е резултат на нивното ниско интелектуално ниво бидејќи за нив целата Украина е дел од Русија, за нив секој што е од Исток е Русин, без оглед дали тој е Украинец или Полјак. Тие не прифаќаат дека може да се случи Полјак да биде роден надвор од Полска. Сепак, секој втор од нив оди на работа во Англија.“

Тоа е резултат на намерната политика на дезинформирање од страна на комунистичките власти пред 1989 година, која имаше за цел да ги избрише депортациони-

те од Втората светска војна во СССР од колективната меморија, како и на ограниченото присуство на прашањата поврзани со полската дијаспора во современиот јавен дискурс (Kabzińska 2011: 14–15; Nowicka 2000: 7). Често ова непознавање станува аргумент во оспорувањето на полската припадност на студентите и, како последица на тоа, на нивното право да престојуваат во Полска и да ја користат државната финансиска поддршка (Grzymała-Kazłowska, Grzymała-Moszczyńska 2012: 8–14).

Заклучок

Иако Полјациите и луѓето со полско потекло од поранешниот СССР ги користат бенефитите на политиката за полската дијаспора, системот за нивна поддршка останува неефикасен. Најчестиот канал за повратна миграција е образовната миграција. Според презентираниите нарации, младите странци со полско потекло пристигнуваат во Полска со специфични очекувања поврзани со обновувањето на нивните врски со татковината на нивните предци (Бартек) или поврзани со можностите за економско напредување и личен развој (Јулес).

И двата случаи сепак не го рефлектираат типичниот образец на повратната миграција. На почетокот ставот на Бартек кон Полска беше различен од ставот на просечниот член на дијаспората кон далечната татковина. Тој не добил митологизирани нарации за татковината, ниту пак трауматични приказни за неговите сонародници во егзил, ниту пак споделувал некакви специјални чувства кон Полска. Сепак, колку повеќе ги запознавал неговите полски корени, јазикот и културното наследство, толку повеќе растела неговата приврзаност кон Полска. Така, враќањето во земјата на предците не мора да се базира на веќе постојните идентификации или на внимателно култивираните врски со сонародниците. Тоа може да биде резултат на повторното откривање на етничките корени и на волјата за градење на делумно изгубениот идентитет (Gońda 2015: 82).

Приказната на Јулес е исто така далеку од типичниот модел на повратната миграција и повеќе асоцира на мотивите на неполјациите да студираат во Полска, бидејќи неговите мотиви во оваа смисла не се базираат на колективната идентификација (Nowicka 1993: 17). Тие се совпаѓаат со главната цел кога мобилноста се случува заради добивање образовни и професионални квалификации (Gońda 2015: 81–82). Пристигнувањето во земјата на предците во овој случај не мора задолжително да биде обид за обновување на врските со татковината. Младите луѓе со полско потекло од Исток, родени и израснати во странство, чии семејства со генерации живеат во егзил и често имаат мултиетничко потекло, не мора задолжително да ја доживуваат Полска како своја „татковина“, а другите Полјаци како „сонародници“ (Wessendorf 2007: 1087). Додека желбата за враќање е вкоренета во дефиницијата за дијаспората, миграцијата кон корените може да биде иницирана слично на работната миграција заради економски причини. Според тоа, таа не треба да се третира како израз на идеолошка желба за соединување со нацијата, туку исто така и како израз на индивидуалистичките и инструменталните мотивации на поединците за подобрување на сопствениот економски статус (и често и на економскиот статус на нивните семејства) (Tsuda 2009: 2).

И двете нарации за миграцијата кон корените откриваат дека враќањето дома и последиците на таа активност стануваат клучни елементи во животното планирање на поединците, иако тоа не мора задолжително да влијае на поединечните биографии на ист начин. Бартек и Јулек имале спротивставени очекувања за нивно то доаѓање во Полска, кои значајно учествувале во формирањето на нивните искуства и биографии (Breckner 2007: 132). И обратно, нивното враќање е значително оформено од кризните искуства од различни видови (Breckner 2007: 140), независно што тие се случиле во различни фази од нивната мобилност, вклучувајќи ја траекторијата на страдање поради смртта на родителот (Бартек) и силното чувство на отуѓеност во татковината (Јулек).

Во случајот со Бартек, неговиот процес на мобилност изгледа дека е завршен бидејќи тој ги обновил делумно изгубениот идентитет, како и односите со неговото семејство. Во неговиот случај враќањето ги исполнило неговите очекувања кога се работи за земјата на неговите предци. Спротивно на ова, нарацијата на Јулек открива дека пристигнувањето во земјата на неговите предци, која нуди поголеми можности отколку земјата во која се родил, може да биде само еден чекор во понатамошната миграција. Неговите планови да се пресели во друга (западна) земја доколку се појави таква можност се повлијаени од подобрите професионални можности и од недостигот на прифаќање на мигрантите меѓу членовите на полското општество, кои ги пренесуваат негативните стереотипи за советските граѓани врз сонародниците што се враќаат во Полска. Така, мора да се потенцира дека враќањето во земјата на предците не подразбира завршеток на неговиот пат на мобилност.

Користена литература

- Bauman, Z. *Identity: Conversations with Benedetto Vecchi*. Cambridge, 2004.
- Basu, P. "Route metaphors of 'roots tourism' in the Scottish Highland diaspora", во: S. Coleman, J. Eade, (eds.) *Reframing Pilgrimage: Cultures in Motion*. London (2004): 150–174.
- Blunt, A. "Cultural geographies of migration: mobility, transnationality and diaspora", *Progress in Human Geography*, vol. 31, issue 5 (2007): 684–694.
- Boccagni, P. "The framing of return from above and below in Ecuadorian migration: a project, a myth, or a political device?", *Global Networks*, vol. 11, issue 4 (2011): 461–480.
- Bourdieu, P. "The Forms of Capital", во: J. G. Richardson (ed.). *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education*. New York, Westport, Connecticut, London (1986): 241–258.
- Breckner, R. "Case-oriented comparative approaches: the biographical perspective as opportunity and challenge in migration research", во: K. Schittenhelm (ed.), *Concepts and Methods in Migration Research. Conference Reader* (2007): 113–152, <http://www.cultural-capital.net/reader/Conceptsand-Methods.pdf>, посетено на 10.9.2015.

- Christou, A. "American dreams and European nightmares: experiences and polemics of second-generation Greek-American returning migrants", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 5, Vol. 32 (2006): 831–845.
- Datta, A. "Diaspora and Transnationalism in Urban Studies", во: A. Quayson, G. Daswani (eds.), *A Companion to Diaspora and Transnationalism*, Oxford (2013): 88–105.
- Davis, H., Kowalska, M., Baker, S. "Educational and other encounters: narratives of mobility and the biographical significance of international study and training in Europe" (2011), <http://www.euroidentities.org/sites/Euroidentities/Workingprogress/Workingpapers/Filetoupload,210938,en.pdf>, access: 10.09.2015.
- Głowacka-Grajper, M. „Rodacy–cudzoziemcy. Młodzi Polacy z Litwy, Białorusi i Ukrainy na studiach w Polsce”, во: E. Nowicka, S. Łodziński (ed.), *Kulturowe wymiary imigracji do Polski. Studia socjologiczne*, Warszawa (2007): 329–358.
- Głowacka-Grajper, M., Wyszynski, R. „Odbudowa polskiej inteligencji na Wschodzie. Wprowadzenie”, во: ibidem (ed.), *Polska inteligencja na Wschodzie: terażniejszość i perspektywy*, Warszawa (2011): 7–11.
- Główny Urząd Statystyczny. Dane wstępne dotyczące szkolnictwa wyższego 2014 (2014); <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/dane-wstepne-dotyczace-szkolnictwa-wyzszego-2014-r-,8,2.html>, посетено на 10.9.2015.
- Główny Urząd Statystyczny. Rocznik demograficzny 2014, Warszawa (2013).
- Gońda, M. "Biographical Pathways of Roots Migration: the Case of Students of Polish Ancestry from the Post-Soviet Area", *Polish Sociological Review* no 1 (189), (2015): 69–84.
- Gońda, M. "Narratives on Polishness. Identity ambiguities of foreign students of Polish descent", во: M. Banaś, M. Dzięglewski (eds.), *Narratives of Ethnic Identity, Migration and Politics. A Multidisciplinary Perspective*, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków (2013): 87–100.
- Górny, A., Koryś, I. „O pożytkach podejścia jakościowego w badaniu migracji międzynarodowych”, *Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny* no 1 (2009): 27–46.
- Górny, A., Grzymała-Kazłowska, A., Koryś, P., Weinar, A. „Selective tolerance? Regulations, practice and discussions regarding dual citizenship in Poland”, во: T. Faist (ed.), *Dual Citizenship in Europe: From Nationhood to Societal Integration*. Hampshire: Ashgate (2007): 147–169.
- Grzymała-Kazłowska, A., Grzymała-Moszczyńska, H. *Repatrianci z Kazachstanu. Charakterystyka i główne problemy adaptacyjne*, Warszawa (2012), http://www.kbnm.pan.pl/images/stories/Opracowanie_KBNM_PAN_Repatrianci_z_Kazachstanu.pdf, посетено на 10.9.2015.
- Hut, P. „Karta Polaka - zmiana w traktowaniu Polaków na Wschodzie”, *Biuletyn Migracyjny*, 13 (2007): 1–8, <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/pliki/pdf/biuletynmigracyjny13.pdf>, посетено на 10.9.2015.
- Kabzińska, I. "Być Polakiem na Wschodzie? Być Polakiem ze Wschodu?", во: M. Głowacka-Grajper, R. Wyszynski (ed.), *Polska inteligencja na Wschodzie: terażniejszość i perspektywy*, Warszawa (2011): 14–33.

- Kaźmierska, K. “Wywiad narracyjny - technika i pojęcia analityczne”, во: M. Czyżewski, A. Piotrowski, A. Rokuszewska-Pawełek (eds.), *Biografia a tożsamość narodowa*. Łódź (1996): 35–44.
- Kaźmierska, K., Piotrowski, A., Waniek, K. „Biographical Consequences of Working Abroad in the Context of European Mental Space Construction, *Przegląd Socjologiczny*, no 1(60), (2011): 139–158.
- King, R., Christou, A., Ahrens, J. “‘Diverse Mobilities’: Second-Generation Greek-Germans Engage with the Homeland as Children and as Adults”, *Mobilities*, 4(6), (2011): 483–501.
- King, R., Christou, A. “Of Counter-Diaspora and Reverse Transnationalism: Return Mobilities to and from the Ancestral Homeland”, *Mobilities*, 4, Vol. 6 (2011): 451–466.
- King, R., Christou, A. “Cultural Geographies of Counter-Diasporic Migration: The Second Generation Returns ‘Home’”, *Sussex Migration Working Paper*, no. 45 (2008), <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=mwp45.pdf&site=252>, посетено на 10.9.2015.
- Kłoskowska, A. *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa, 2012.
- Kolaitis, G., Tsiantis, J., Madianos, M. et al. “Psychosocial adaptation of immigrant Greek children from the former Soviet Union”, *European Child & Adolescent Psychiatry*, 12(2), (2003): 67–74.
- Lesińska, M. „Wstęp”, во: ibidem (ed.), „Polityka państwa wobec migracji powrotnych własnych obywateli. Teoria i praktyka”, *Center of Migration Research Working Papers*, nr 44/102 (2010): 4–6, <http://www.migracje.uw.edu.pl/news/1289>, посетено на 10.9.2015.
- Ley, D., Kobayashi, A. “Back to Hong Kong: returnmigration or transnational sojourn?”, *Global Networks* 2 (5), (2005): 111–127.
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Rządowy program współpracy z polską diasporą w latach 2015-2020 (2014), <http://www.msz.gov.pl/resource/f5c606f6-e411-4dcb-92d7-b7483406e69c:JCR>, посетено на 10.9.2015.
- Mucha, J. “Ethnic Polish Students from the Former Soviet Union in the Homeland of their Forefathers. An Empirical Study”, *East European Quarterly*, 2, Vol. XXXVII (2003): 167–194.
- Nowicka, E. *Polacy czy cudzoziemcy? Polacy za wschodnią granicą*, Kraków, 2000.
- Nowicka, E. „Wprowadzenie”, во: E. Nowicka, S. Łodziński (ed.), *Gość w domu. Studenci z krajów Trzeciego Świata w Polsce*, Warszawa (1993): 15–42.
- Omyła-Rudzka, M. *Stosunek Polaków do innych narodów. Komunikat z badań*, Centrum Badań Opinii Społecznej, Warszawa, 2012, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_022_12.PDF, посетено на 10.9.2015.
- Palczyński, T. *Socjologia tożsamości*, Kraków, 2008.
- Park, R. “Human Migration and the Marginal Man”, во: R. H. Turner (ed.), *On Social Control and Collective Behaviour: Selected Papers, Chicago [1928] (1967)*.

- Polityka Migracyjna Polski - stan obecny i postulowane działania (2012), http://www.msw.gov.pl/download/1/15243/PMP_przyjeta_przez_Rade_Ministrow_31_lipca_2012__2_.pdf, посетено на 10.9.2015.
- Safran, W. "Diasporas in modern societies: myths of homeland and return", *Diaspora*, no. 1 (1991): 83–99.
- Simmel, G. „The Stranger”, во: K. Wolff, *The Sociology of Georg Simmel*, New York, [1908] (1950): 402–408.
- Schütze, F. *Das narrative Interview in Interaktionsfeldstudien: Erzähltheoretische Grundlagen. Teil 1: Merkmale von Alltagserzählungen und was wir mit ihrer Hilfe erkennen können*. Hagen: Studienbrief der Fernuniversität Hagen, 1987.
- Siwińska, B. *Studenci zagraniczni w Polsce 2012. Raport* (2012), http://www.studyinpoland.pl/konsorcjum/pdfy/oraporcie_atudy_in_poland2012.pdf, посетено на 10.9.2015.
- Stefańska, R. „Polityka wobec cudzoziemców polskiego pochodzenia”, во: A. Górný, I. Grabowska-Lusińska, M. Lesińska, M. Okólski (ed.), *Transformacja nieoczywista. Polska jako kraj imigracji*, Warszawa (2010): 115–120.
- Teichler, U. "The changing debate on internationalisation of higher education". *Higher Education* 48, no. 1 (2004): 5–26.
- de Tinguy, A. "Ethnic Migrations of the 1990s from and to the Successor States of the Former Soviet Union: 'Repatriation' or Privileged Migration?", во: R. Müz and R. Ohlinger (eds.), *Diaspora and Ethnic Migrants. Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective*. London, Portland: Frank Cass (2003): 112–128.
- Tsuda T. "When the Diaspora Returns Home. Ambivalent Encounters with the Ethnic Homeland". A. Quayson, G. Daswani (eds.), *A Companion to Diaspora and Transnationalism*, Oxford (2013): 172-189.
- Tsuda, T. *Diasporic Homecomings: Ethnic Return Migration in Comparative Perspective*, Palo Alto, 2009.
- Wessendorf, S. "'Roots Migrants': Transnationalism and 'Return' among Second-Generation Italians in Switzerland", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 33, no. 7 (2007): 1083–1102.
- Wspólnota Polska. *Polonia w liczbach* (2007), <http://archiwum.wspolnotapolska.org.pl/index.php?id=pwko00>, посетено на 10.9.2015.
- Wyszyński, R. „Trudny powrót”, во: M. Bucholc, S. Mandes, T. Szawiel, J. Wawrzyniak (ed.), *Polska po 20 latach wolności*, red., Warszawa (2011): 409–422.
- Żołędowski, C. *Studenci zagraniczni w Polsce. Motywy przyjazdu, ocena pobytu, plany na przyszłość*. Warszawa, 2010.